

Michał Kózka

Uniwersytet Jagielloński

Staroruska bylina jako źródło motywów utworów literatury dziecięcej

Summary

The aim of this paper is to present and interpret chosen old Russian bylinas. So called 'bylinas' are very old examples of literature monuments which have a lot of impact on contemporary Russian literature and culture. In this genre we can distinguish three types of heroes: Ilja Muromiets, Dobrynia Nikitich, Alosza Popowitch, who are at the same time the characters and so called literary types. Nowadays, some of the contemporary children's literature artwork is based on old fabulas (especially: bylinas), which are vividly recreated in modern literature. The paper, based on research and articles by medieval period's experts, presents analyses and interpretations of exemplificatory artworks.

Key words: Old Russian literature, Russian bylina, modern Russian youths literature, juvenile literature

Bylina, zabytek piśmiennictwa staroruskiego, we współczesnej literaturze rosyjskiej doczekała się wielu rozmaitych interpretacji. Mianem *byliny* nazywamy: „przekazywane z ust do ust epickie pieśni ludu rosyjskiego, o treści bohaterskiej, półhistorycznej, półlegendarnej, najczęściej wojennej, czasem obyczajowej” (Jakóbiec, 1955: 3). Utwory – zdaniem badaczy – stanowią szczytowe osiągnięcie kultury rosyjskiego folkloru. Znaczącego tego zagadnienia, Marian Jakóbiec w jednym szeregu stawia je wraz z *Iliadą i Odyseją* Homera, anonimowym zabytkiem literatury francuskiej *Pieśnią o Rolandzie* oraz

starogermanską *Pieśnią o Nibelungach*¹. Śmiało można stwierdzić, że ludowa twórczość rosyjska służyła przede wszystkim jako środek ówczesnej propagandy. Walka społeczna przeciw bojarom, szlachcie, kupcom, popom oraz carskiemu aparatowi ucisku społecznego mogła być realizowana swobodnie za sprawą postaw prezentowanych przez bohaterów utworów. Dodać należy, że – w swym wyrazie – dzieła stanowiły świadectwo bohaterskości i wielkości kraju. Tworzyły narodowe mity, niezwykle ważne w procesie rozwoju państwowości. Najciekawszy zbiór bylin reprezentują zabytki składające się na cykl kijowski. Tematyka utworów to przede wszystkim walka z Tatarami za czasów księcia Włodzimierza I Wielkiego – chrzciciela Rusi w roku 988. Charakter twórczości oralnej sprawia, że nie da się wyróżnić jednej, kanonicznej wersji byliny. Badacze staroruskiego folkloru podkreślają, że w wielu wariantach zabytki znacznie różnią się rysem fabularnym czy np. charakterystyką głównych postaci:

[Włodzimierz] występuje raz jako „łaskawy”, „światły”, gościnny i wesoły, to znowu jako tchórz, przebiegły, niewdzięczny w stosunku do swoich rycerzy, chciwy i rozpustny. Zazwyczaj w negatywnym świetle przedstawiana bywa żona Włodzimierza, księżna Apraksa (Jakóbiec, 1955: 61).

Śmiało można stwierdzić, że różnice w przedstawieniu bohaterów zależne były od sytuacji politycznej i stanowiły niejako reakcję społeczeństwa. Gdy nie zgadzano się z decyzjami księcia, prezentowano go w nieprzychylny sposób. Kiedy natomiast popierano poczynania władcy – pieśni przepełniały peany na cześć wielkiego wodza. Specyfika ludowej twórczości pozwala na pewne oboczności w obrębie fabuły. Stąd – jak już wspomniano – nie da się jednoznacznie wskazać właściwej wersji zabytku. Z łatwością można natomiast wyróżnić postaci stanowiące typy, a zatem prezentujące dominującą cechę. I tak wyodrębnić należy trzech głównych bohaterów, będących jednocześnie nośnikami indywidualnych *differentia specifica*. Byli to: Ilja Muromiec, Dobrynia Nikitycz i Alosza Popowicz. Staroruscy *богатыря* należeli do drużyny księcia Włodzimierza, ucztowali z nim przy jednym stole i walczyli w jego imieniu. Najważniejszy z trójki, Ilja Muromiec – to bohater pochodzący z ludu. Waleczny, silny i bezkompromisowy, z jednej strony jest oddanym rycerzem księcia, z drugiej zaś deklaruje swoje oddanie nie suwerenowi, lecz

¹ Tego zdania są m.in. Marian Jakóbiec i Ryszard Łużny.

całej Rusi. Tak charakteryzuje tę postać monografista literatury rosyjskiej, Marian Jakóbiec:

W oczach naszego pokolenia Ilja Muromiec jest wyrazicielem prawdy, patriotyzmu, humanizmu i moralnej siły ludu rosyjskiego. Stanowi on klasowe ucieleśnienie² pojęć tego ludu o człowieczej doskonałości zewnętrznej i wewnętrznej, wielkości prawdy i charakteru (Jakóbiec, 1955: 67).

Najbliższym współpracownikiem, pomocnikiem Muromca jest drugi główny bohater cyklu kijowskiego – Dobrynia Nikitycz. Ten świetny wojownik, poza doskonałą znajomością bitewnego rzemiosła, jest przede wszystkim: wybitnym retorem, dyplomata, popisującym się nienaganną ogładą i dworskim obyciem. Oddany sprawom Rusi patriota, dzięki swoim umiejętnościom – w imieniu Włodzimierza – rozwiązuje problemy, których nie sposób załatwić przy użyciu miecza. Antybohaterem bylin jest trzecia postać: Alosza Popowicz. Jak nietrudno się domyślić – wskazuje na to imię odojcowskie bohatera – Alosza jest synem popa. Nierzadko odgrywa rolę książęcego posła, bardzo często źle wywiązującego się ze swoich obowiązków. Nie zna się na wojnie, nie potrafi również zachowywać się w towarzystwie. Jakby tego było mało, Popowicz bywa nieroztropny, a wręcz głupi. W bylinach przedstawiany zostaje jako kochliwy lekkoduch, dumny ze swoich wątpliwych miłosnych podbojów młodzieniec. Jego postać wydaje się wprowadzona jedynie jako nośnik komizmu.

Pomimo pewnego schematyzmu epika bylinna obfituje w ciekawe, nieoczywiste wątki fabularne, a także charakterystykę postaci. Datowane na XVI wiek³, literackie arcydzieła Rusi stały się punktami odniesienia dla twórców późniejszych epok. W historii literatury rosyjskiej wyróżnić można momenty, w których chętnie nawiązuje się do staroruskiego zabytku. Pewne wątki dostrzegalne są już w XVIII wieku w twórczości niektórych rosyjskich poetów. Do bylin nawiązuje pisarstwo wielkich klasyków rosyjskiej literatury, m.in. Aleksandra Radiszczewa, Aleksandra Puszkina, Michaiła Lermontowa, Nikołaja Gogoła czy Nikołaja Niekrasowa. Motywy staroruskiej

² Korzystam z wyboru bylin z serii Biblioteki Narodowej, wydanego w 1955 r. Nie ulega wątpliwości, że poza merytoryką wywodu Jakóbca musiało się tu znaleźć odniesienie do czasów służenia minionych. Uważny czytelnik z łatwością odróżni rzetelny, merytoryczny, naukowy wywód od daniny złożonej ówczesnemu systemowi – M.K.

³ Takiego zdania jest Julian Krzyżanowski. Zob. J. Krzyżanowski (1934), *Byliny. Studium z dziejów rosyjskiej liryki ludowej*.

epiki eksponuje twórczość dwudziestowiecznych pisarzy okresu radzieckiego: Maksyma Gorkiego czy Władimira Majakowskiego (Jakóbiec, 1955: 107). Współcześnie wątki bylinne zauważyć można w twórczości Jewgienija Wodolazkina (laureata prestiżowej rosyjskiej nagrody literackiej: „Большая книга”⁴ za powieść *Laur* [Лавр], której fabuła osadzona jest w czasach staroruskich). Interesujące wydają się również motywy eksponowane w literaturze dziecięcej. W tym przypadku mamy do czynienia z dwoma rodzajami odniesień. Z jednej strony utwory nawiązują do bylin swoją poetyką, z drugiej zaś – konstrukcją fabularną. W pierwszej grupie odszukać można teksty z pozoru dalekie od staroruskich zabytków. Podobna do bylin jest tu charakterystyka postaci, czy też ogólna sytuacja nakreślona w tekście. Odniesieniom fabularnym natomiast nierzadko towarzyszy przeniesienie całej (lub znacznej części) fabuły utworu w czasy dawnej Rusi. Zarówno jedna, jak i druga kategoria tych dzieł realizuje jednocześnie rolę charakterystyczną dla literatury dziecięcej.

Jedną z najstarszych literackich reinterpretacji bylin jest dziewiętnastowieczny utwór napisany przez Wasilija Piotrowicza Awenariusza (Василий Петрович Авенариус) pod tytułem: *Сказка о муравье-богатыре* [*Bajka o bohaterskiej mrówce* – tłum. M.K.]. W wydany w 1883 roku opowiadaniu śledzimy perypetie bohaterskiej czarnej mrówki, ratującej swój gatunek przed kataklizmami: suszy, a następnie potopu. Waleczny insekt zwalcza nieprzyjaciół ze świata przyrody, m.in. słowika-rozbójnika, i dowodząc armią, staje do wielkiej wojny z odwiecznymi przeciwnikami: mrówkami czerwonymi. W przypadku bajki Awenariusza zauważyć można wiele odniesień do bylin, a postać głównej bohaterki nawiązuje zarówno do popularnego w kulturze rosyjskiej typu Ilji Muromca, jak i Dobryni Nikitycza. Podobnie jak Muro-miec, postać odznacza się honorem, ofiarnością i oddaniem, doskonale włada mieczem. Wzorem Nikitycza bohatera mrówka zagrzewa do boju swoich współbraci, jest świetnym retorem (przekonuje czerwone mrówki, że wzajemna walka nie ma sensu). To dzięki niej mrówczy świat może dalej istnieć. W bylinie Nikitycz walczy ze smokiem, w opowiadaniu Awenariusza główna bohaterka podejmuje heroiczną obronę gatunku przed słowikiem, a zatem czymś o wiele większym, groźniejszym i silniejszym, z pozoru niemożliwym do pokonania. Wydaje się, że autor *Bajki o bohaterskiej mrówce* w swoich utworach rozwijał własne literackie zainteresowania. W scenerii dawnej Rusi śledzimy przygody bohaterów *Книги о киевских богатырях* [*Księgi o kijowskich wojach* – tłum. M.K.]. Utwór z 1875 roku stanowi epicką reinterpretację

⁴ Odpowiednik angielskiego „Bookera” – przyp. M.K.

bylin. Fabuła staroruskiego zabytku zaadaptowana została do języka prozy dziecięcej. Książka doczekała się wielu wznowień, a sam autor z czasem stał się klasykiem literatury dla najmłodszych.

Innym utworem nawiązującym rysem fabularnym do staroruskiej byliny jest powieść Michaiła Uspieńskiego (Михаил Успенский) pod tytułem *Там, где нас нет* [*Tam, gdzie nas nie ma* – tłum. M.K.] wydana w 1995 roku. Utwór jest pierwszą częścią (jak określiła to rosyjska krytyka) historyczno-fantastycznej trylogii, zatytułowanej *Приключения Жыхария* [*Przygody Żychara* – tłum. M.K.]. Zmarły w 2014 roku Uspieński był laureatem wielu prestiżowych literackich nagród, a jego utwory w Rosji doczekały się kilku wznowień. Fabuła *Tam, gdzie nas nie ma* dzieje się w przedhistorycznej Rusi. Główny bohater, Żychar [Жихарь], wpadł w konflikt z władającym krainą kniazem Żupielem [Жупел]. Zamknięty w jamie odnajduje magiczny przedmiot, który przenosi go w inne miejsce. Zadaniem bohatera jest uratować świat przed okrutnym Światożercą. Fantastyczny charakter fabuły utworu nie ma wiele wspólnego z byliną. Utwór Uspieńskiego zaliczyć można natomiast do baśni nowoczesnej:

Dla odbiorcy, tak dziecięcego, jak i dorosłego, miarą atrakcyjności baśni może być stopień nasycenia jej elementami fantastycznymi. Magiczna aura towarzysząca niesamowitym historiom pobudza wyobraźnię, rodzi ciekawość, czasem niepokój. [...] Na przestrzeni wieków elementy fantastyczne w baśniach ulegały pewnym zmianom, jednak – niezależnie od czasu pojawienia się danej historii – zawsze koncentrowały się wokół zjawisk nadprzyrodzonych (Konsek, 2017: 170–171).

Charakterologia bohaterów skonstruowana jest na kanwie staroruskich zabytków. Postaci prezentują cechy rosyjskiego folkloru. Żychar to nieustraszony wojownik, który dzielnie walczy w imieniu ogółu. W trakcie swoich przygód zaprzyjaźnia się z dwoma rycerzami, którzy służą mu pomocą i radą. Pierwszym jest bezimienny królewicz szukający swojego królestwa, drugim zaś biedny mnich Lju Siódmy [Лю Седьмой]. Postaci powieści łądząco przypominają sylwetki trzech głównych, poznanych już, bohaterów staroruskich bylin – podobna przestrzeń dziania się utworu, sama charakterystyka postaci, jak również dydaktyczno-moralizatorski wydźwięk utworu.

Najciekawszą współczesną interpretacją byliny wydaje się, opublikowana w 2016 roku, młodzieżowa powieść, piszącego w języku rosyjskim ukraińskiego pisarza Jurija Liguna (Юрий Лигун), zatytułowana *Илья Муромец и небіа́нська сі́ла* [Илья Муромец и сила небесная]. Utwór już w momencie

wydania stał się niekwestionowanym bestsellerem. Książka została wyróżniona dwiema arcyważnymi literackimi laureami: nagrodą „Oświecenie przez książkę” [„Просвещение через книгу”] oraz „Nagrodą Aleksandra Newskiego” [„Премия Александра Невского”]. Na uwagę zasługuje nie tyle sam fakt wyróżnienia powieści Liguna (choć nie ulega kwestii, że świadczy to o pewnej wartości książki), ile samo znaczenie nagród. Obie w swej istocie nobilitują utwory odnoszące się swą fabułą, charakterystyką postaci oraz świata przedstawionego do dziedzictwa narodu rosyjskiego. Bohaterem powieści jest Ilja Nożkin [Илья Ножкин] – niepełnosprawny chłopczyk, który za sprawą fantastycznych wydarzeń przenosi się w czasy dawnej Rusi Kijowskiej. Młodzieniec jest wielkim pasjonatem bohaterskich historii. Podczas dziecięcych zabaw naśladuje Muromca, m.in. przebiera się za wojownika i ćwiczy posługiwanie się mieczem, a w czasie szkolnych lekcji bezustannie pyta historyka o prastare dzieje. W swoich dociekaniach bywa tak przenikliwy, że sam nauczyciel nie jest w stanie wyczerpująco odpowiedzieć na jego wątpliwości⁵. Na uwagę zasługuje tu kreacja bohatera. Kalectwo Nożkina stanowi nawiązanie do jednej z najpopularniejszych folklorystycznych historii o Ilji Muromcu:

W siole Karaczarowie
Kmieć żył sobie niebogaty.
Miał synalka miłego,
Ilja wołali na niego.
Odjęto Ilji ręce i nogi,
Nie mógł ruszyć z izby za progi (Jakóbiec, 1955: 3–4).

W bylinie ruski bohater zostaje uzdrowiony przez dwóch starych pątników, w powieści Liguna chłopiec może chodzić wyłącznie w świecie dawnej kijowszczyzny. Wydarzenia utworu w scenerii dawnej Rusi stanowią kalkę bohaterskich dziejów opisywanych w staroruskich zabytkach. Muromiec walczy ze swoim odwiecznym przeciwnikiem – Naganem [Наран], ratuje miejscową ludność, jest na usługach księcia Włodzimierza. Fabuła staroruskich zabytków stanowi zatem punkt wyjścia do snucia narracji w powieści Liguna. Podobna jest również charakterystyka bohaterów. Odmienny od dawnego jest natomiast język utworu. Nie ma tu stylizacji, a – poza nazwami broni i obszarów

⁵ Swoją drogą, bardzo ciekawie wprowadzono tu pamflet na sowieckie szkolnictwo wyższe. Wielokrotnie pytany nauczyciel ze smutkiem przyznaje, że magisterium pisał z wieku XX i zna się tylko na tej dziedzinie.

geograficznych – nie pojawiają się archaizmy. Podobnie jak w omawianych wyżej przykładach, również i tutaj tekst ma formę powieści, nie jest stylizowany na staroruski poemat heroiczny. Na uwagę zasługuje relacja między narratorem a odbiorcą powieści Liguna. W tekście mówiący nie jest jedynie sprawozdawcą, „opowiadaczem” tego, co dzieje się w utworze. Nadawca nie wywodzi się z zupełnie innej rzeczywistości, nie dysponuje zgola odmiennym bagażem doświadczeń niż odbiorca śledzonej relacji. Śmiało można stwierdzić, że zamiast opowieści mentorskiej, dostrzega się tu zależności bardziej partnerskie, swoisty dystans między czytelnikiem a opowiadającym w ten sposób zostaje zatarty (Wróblewski, 1986: 122). Jakby tego było mało, narrator nie jest przy tym zinfantylizowany, posługuje się współczesnym, „dorosłym” językiem rosyjskim. Wydaje się, że za sprawą takiej konstrukcji świata przedstawionego oraz charakterystyki postaci, odbiorca może w pełni utożsamić się z bohaterem, odnaleźć się w prezentowanej rzeczywistości, a wręcz wejść w nią całkowicie. Ponadto Nożkin – mówiąc za Jerzym Wróblewskim – reprezentuje pewien ideał pedagogiczny (Wróblewski, 1986: 70), czyli jest reprezentantem tych wartości, których – jak można domniemywać – autor młodego czytelnika akurat chciał nauczyć. Poza pokorą, nienagannymi manierami i uczniowską dociekliwością, zwraca się uwagę na zaakceptowanie kalektwa. Główny bohater powieści Liguna – Ilja Nożkin nie chodzi, każdego dnia, w ramach wykonywania podstawowych czynności, zмага się z własną niepełnosprawnością. Czytelnik towarzyszy mu w codziennych perypetiach, a także jest odbiorcą jego przeżyć wewnętrznych. Nie ulega wątpliwości, że nazwisko chłopca stanowi realizację pewnego schematyzmu konstrukcji postaci:

Schematyczna typowość postaci występujących w utworach dydaktyczno-moralizatorskich widoczna jest już w epitetach towarzyszących imionom własnym. Imię staje się dzięki temu substytutem „charakteru” postaci; mamy więc takie określenia, jak: „trudolubiwyj Nikołasza” [od przymiotnika *трудолюбивый*, czyli pracowity – dop. M.K.], „lubopytnaja Wieruszka” [od przymiotnika *любопытный*, czyli ciekawy, dociekliwy – dop. M.K.], „dobrosierdiecznaja Natasza” [od przymiotnika *добросердечный*, czyli życzliwy – dop. M.K.], „błagodietielnyj Mitiusza” [od przymiotnika *благодетельный*, czyli uczynny, dobroczynny, czyniący dobro – dop. M.K.] itp. (Wróblewski, 1986: 70–71).

Śmiało można stwierdzić, że poza arcyciekawą reinterpretacją historii Rusi *Ilja Muromiec i niebiańska siła* reprezentuje współczesny przykład dziecięcej literatury pedagogicznej. Powieść wskazuje zarówno pożądane postawy, takie

jak: akceptacja kalectwa, pochwała życiowej dociekliwości, jak i szacunek dla narodowego i historycznego dziedzictwa. Dzięki prezentowanym w utworze wartościom, obok podobieństw w jego poetyce oraz strukturze, stanowi on kolejne (tym razem w swym przesłaniu) odniesienie do staroruskiej byliny.

Poetykę podobną do staroruskiego zabytku reprezentuje utwór Samuela Marszaka (Самуил Яковлевич Маршак) pod tytułem *Pożar* [Пожар]. W pierwszej redakcji z roku 1923 wydawnictwo zostało bogato zilustrowane przez Władimira Konaszewicza (Владимир Михайлович Конашевич). Utwór opowiada o dzielnym strażaku, który całe noce i dni czujnie strzeże swojego miasta przed pożarem. Dzieło Marszaka to krótka rymowana bajka, w której nie brak odwołań do staroruskich zabytków. Wiele tu wątków bylinnych *à rebour*:

Плачет девочка навзрыд,
А Кузьма ей говорит:
– Не зальёшь огня слезами,
Мы водою тушим пламя.
Будешь жить да поживать.
Только чур – не поджигать!
Вот тебе на память кошка.
Посуши ее немножко!

[Gorzko płacze dziewczynka
A Kuźma jej odpowiada:
– Nie zgasisz ognia łzami
Wodą zagłuszmy ogień
Będziesz jeszcze żyła
Tylko pamiętaj – niczego nie podpalaj!
Na pamiątkę masz kotka
Tylko troszeczkę go wysusz! – tłum. M.K.]

W zabytku literatury rosyjskiej raz po raz odnaleźć można sceny, w których ruscy *богатыря* popisują się swą szarmanckością i oddaniem dla kobiet. Ratujący społeczność od żywiołu ognia strażak Kuźma [Кузьма] nie pociesza płaczącej dziewczynki, w zamian tłumaczy jej, że łzami pożaru nie ugasi, i nakazuje spokój. W dowód pamięci po sobie wręcza dziewczynce kotka, ale zaznacza, iż należy go wysuszyć. Epicka rymowanka Marszaka weszła w poczet klasyki literatury dziecięcej. Historię Kuźmy zna niemal każdy Rosjanin.

W omawianych tekstach nie brak komizmu oraz dygresyjności, które bardzo często obecne były w bylinach. Wtrącenia, rzecz jasna, odnoszą się do realiów współczesnych, często również mamy do czynienia z bezpośrednim zwrotem narratora do czytelnika. Mianowicie w swoim utworze Jurji Ligun, nawiązując do doraźności współczesnej kultury, jej niestałości, wskazując na nieśmiertelność motywów eksponowanych w literaturze dawnej, zwracając się do czytelnika, wtrąca:

Как вы думаете, что скажет наш недалёкий потомок, прочитав это? Сказки, скажет он! Во-первых, что это за имя такое – Вася? Нету таких имён! Есть Маса! Есть Масяня! А Васи нету, и быть не может! (Лигун, 2016: 9)

[Jak myślicie, co powie nam nasz nieodległy potomek, przeciw temu? Powie, bajki! Po pierwsze: co to za imię Wasia? Nie ma takich imion! Jest Masia, Masieńka, a Wasi nie ma i być nie może! – tłum. M.K.]

W tejże samej powieści dramaturgia wydarzeń rozbita zostaje przez wprowadzony komizm:

Утром обхода не было. Завтрака тоже. Вместо завтрака Ножкину поставили клизму.

[Rankiem nie było obchodu. Śniadania również. Nożkinowi za to zamiast zrobić śniadanie, zrobili lewatywę – tłum. M.K.] (Лигун, 2016: 36).

Śmiało można stwierdzić, że mimo iż omawiane utwory pisane są dla dzieci – niektóre elementy komiczne i dygresyjne zrozumiałe mogą być wyłącznie przez odbiorcę dorosłego. Z jednej strony przez wątki humorystyczne przebija krytyka rosyjskiej współczesności, m.in. przyjmowanie zachodnich zwyczajów, mód, przy jednoczesnym zatracaniu narodowego dziedzictwa. Współczesna literatura zwraca uwagę odbiorcy na ważne kwestie społeczne. To kolejna rzecz podobna do epiki bylinnej. Staroruskie zabytki to w dużej mierze teksty o funkcji propagandowej. W swym przekazie prezentowały postawy godne naśladowania. Parenetyczny dydaktyzm utworów narracyjnych prezentowany jest również współcześnie. To dzięki nim młody odbiorca poznaje dzieje starej Rusi (w niektórych utworach wprowadzony zostaje wstęp – rys historyczny oparty w dużej mierze na sławnym staroruskim

latopisie – *Powieści lat minionych* [Повесть временных лет]). Śmiało można stwierdzić, że korzystanie przez współczesną literaturę rosyjską ze starych schematów fabularnych jest realizacją żywej w dzisiejszej Rosji (ale wydaje się również w całej Europie) tendencji czerpania z dobrze ukonstytuowanych motywów. Ich pochodzenie może być nie do końca znane, niemniej przez wieki kształtując kulturę, tak mocno utrwaliły się w zbiorowym postrzeganiu, że z łatwością zostaną odczytane nawet przez niedoświadczonego czytelnika. Dziś nie tylko byliny, ale zabytki staroruskiej historii w ogóle, takie jak: *Słowo o wyprawie Igora* [Слово о полку Игореве] czy wspomniana już *Powieść lat minionych* [Повесть временных лет]), na stałe weszły do popkultury. Krytycy współczesności wyrzucać jej mogą wtórność i brak oryginalnych pomysłów, ponieważ powiela ona dobrze znane schematy. Zwraca na to uwagę Jerzy Cieślowski:

Kultura masowa, w której z dorosłymi na prawach praktycznie równorzędnych uczestniczą dzieci, niszczy i hamuje inwencję zabawową i kreacyjną dziecka. Z roli aktywnej w grach i zabawach przechodzi dziecko do roli konsumpcyjnej. Dziecko mniej się bawi, częściej jest zabawiane; mniej próbuje języka, mniej podbija nim świat rzeczy i pojęć, mniej bawi się słowem – jego fonetyczną, leksykalną, gramatyczną i znaczeniową strukturą; mniej wreszcie bawi się naśladowniczo, przeżywając i imitując w zabawie świat bajek i książek (Cieślowski, 1985: 62–63).

Trudno nie zgodzić się z badaczem, niemniej jednak szerszą uwagę zwrócić należy na fakt, że wraz ze zmianą realiów (Cieślowski swoje obawy formułował w drugiej połowie XX wieku) literatura uległa pewnej reorientacji. Ponowna interpretacja historii pozwala na szersze przyjrzenie się dziejom, a pouczający charakter utworów wzbogaca kulturę, odświeżając ważne społecznie postawy. Dzieje się to nie tylko na polu literatury. Bardzo interesująco to zagadnienie prezentuje się w komiksach, muzyce, filmie, a także w innych tekstach kultury. Bez wątpienia, dzieła współczesne stanowią przedmiot do szerszych badań kulturologicznych, tych spod znaku literatury dziecięcej, ale nie tylko!

Literatura

Utwory w języku rosyjskim:

- Авенариус В.П. (1883), *Сказка о муравье-богатыре*, http://public-library.ru/Avenarius-Vasilij/skazka_o_muravye-bogatyre.html [18.08.2018].
- Маршак С.Я. (1920), *Пожар*, <http://lukoshko.net/marshak/marsh6.shtml> [18.08.2018].
- Лигун Ю. (2012), *Илья Муромец и Сила небесная*. Kijów: Послушник.
- Успенский М. (1995), *Там, где нас нет*, <https://www.litmir.me/br/?b=215484&p=1> [18.08.2018].

Opracowania w języku polskim:

- Cieślukowski J. (1985), *Literatura osobna*, [w serii:] *Teoria i krytyka literatury dla dzieci i młodzieży*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Jakóbiec M. (1955), *Byliny*. Wrocław: Zakład Naukowy im. Ossolińskich.
- Konsek M. (2017), *Postaci fantastyczne w nowoczesnej baśni dla dzieci* [w:] *Literatura dla dzieci i młodzieży*. T. 5. K. Tałuc (red.). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Krzyżanowski J. (1934), *Byliny. Studium z dziejów rosyjskiej liryki ludowej*. Wilno: Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej.
- Łużny R. (1992), *O dwóch obiegach – ustnym i piśmienniczym – w życiu literackim dawnej Rusi*. „Folia Literaria” 32.
- Wróblewski J. (1986), *Rosyjska literatura dla dzieci i młodzieży pierwszej połowy XIX wieku*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest analiza i interpretacja wybranych staroruskich bylin. Tak zwane byliny są przykładem bardzo starych zabytków literackich, które mają znaczący wpływ na współczesną literaturę i kulturę rosyjską. W ramach tego gatunku można wyróżnić trzy typy bohaterów: Iłja Muromiec, Dobrynja Nikicz, Alosza Popowicz, którzy są jednocześnie protagonistami tych utworów. Współcześnie niektóre współczesne książki dla dzieci są oparte na starych narracjach (szczególnie na bylinach), stwarzanych na nowo w literaturze. Autor w swoim artykule sięga do badań i opracowań mediewistów, prezentując analizę oraz interpretację wybranych tekstów.

Słowa kluczowe: literatura staroruska, rosyjska bylina, współczesna rosyjska literatura młodzieżowa, literatura dla młodzieży